

AMİNULLAH NAİL'İN TÜRKİSTAN BAYRAMI ERGENEKON ADLI ESERİNDE TÖRE ANLAYIŞI

Öğr. Gör. Shamsuddin ORTAQ*

Öz: Aminullah NAİL KHANKELDİ, bir doktor olmasına rağmen edebiyat sanatıyla uğraşmakta, şiir, roman ve makale gibi türlerde eser vermektedir. Edebiyat dünyasına şiirle giren Nail, bazı sebeplerden dolayı romancılığa yönelir. Onun ilk romanı olan *Türkistan Bayramı Ergenekon*'da, Güney Türkistan'ın belli bir tarih kesiminin sosyal ve siyasi durumu söz konusu edilmektedir. Yazarın amacı, Güney Türkistan bölgesinin tarihî gerçeklerini anlatmakla birlikte, bu bölgede yaşamakta olan halkın töre anlayışını, kültürünü, gelenek ve göreneklerini kalıcı kılmak; dış mihraklı baskılardan korumaktır.

Yazar, *Türkistan Bayramı Ergenekon*'un giriş kısmında bu eserin bir anı romanı olduğunu; gördüklerini, tecrübe ettiklerini roman sanatı aracılığıyla okuyuculara sunmaya çalıştığını beyan etmektedir.

Türkistan Bayramı Ergenekon'da en çok değinilen konu, Güney Türkistan halkının töre anlayışıdır. Romancı, romandaki kahramanların ağzından törenin ne anlama geldiğini açıklayarak, önemi üzerinde vurgu yapmaktadır. Romancıya göre töre, toplumun devamlılığını temin eden ve toplum üyelerini birbirine bağlayan en değerli şeydir; şöyle ki törenin yok edilmesi, bu bölgedeki topluluğun yok edilmesi demektir. Bunun yanı sıra bu eserde Güney Türkistan'daki Türk halkının kendi değerlerinin korunması hususunda gösterdiği çabaları, yeni neslin de düşmanın entrika ve baskılarına rağmen bu çabaların yandaşı olduğu yansıtılmaktadır. Bahsi geçen konular dikkate alınarak bu çalışmada, *Türkistan Bayramı Ergenekon* romanında ifade edilen töre anlayışı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aminullah Nail Khankeldi, Türkistan Bayramı Ergenekon, töre anlayışı, roman, sanat, kültür, Güney Türkistan, toplum.

AMINULLAH NAIL'S UNDERSTANDING OF TRADITION AND CUSTOMS IN HIS NOVEL TURKISTAN BAYRAMI ERGENEKON

Abstract: Aminullah NAİL KHANKELDİ, despite being a doctor, he is interested in literature and produces works in genres such as poetry, novels and articles. NAİL has entered in literature world, with poems and poetries. Then for some reason, he turned to writing novels. His first novel was *Turkestan Holiday in Ergenekon (Türkistan Bayramı Ergenekon)*. In this novel, the social and political situation of a certain historical part of South Turkestan has been

ORCID ID : 0000-0001-6714-4752

DOI : 10.31126/akrajournal.1200112

Geliş tarihi : 06 Kasım2022 / Kabul tarihi: 24 Şubat 2023

* Öğr. Gör. Kâbil Eğitim Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kâbil/Afganistan.

discussed. The author's purpose to narrate historical facts, culture, traditions and lifestyle of the people are living in Turkestan.

The author has declares in the introduction part of the Turkistan Holiday Ergenekon (*Turkistan Bayramı Ergenekon*), that this book is a memoir novel; and he tried to explain his experiences, memories in this novel.

The most mentioned topic and theme in the novel (*Turkestan Holiday Ergenekon*) is certainly the traditions of the people of South Turkestan. The novelist emphasizes and declassifies the culture and traditions of people, from the mouth of the heroes in the novel. According to the novelist, traditions are the most valuable thing that ensures the continuity of society and connects the members of a society. According to him the destruction of culture and traditions of a people means, the destruction of people itself. In addition he has made efforts to protect the values of the Turkish community. Despite the intrigues and pressures of the enemy, he calls on new generation to support such efforts. According to above issues in this research, distraction of tradition and culture in *Turkestan Holiday in Ergenekon (Turkistan Bayramı Ergenekon)* novel has been determined.

Key Words: Aminullah Nail Khankeldi, Türkistan Bayramı Ergenekon, tradition, romance, art, culture, South Turkestan, society.

1. Giriş

Afganistan Yeni Özbek edebiyatı genel bir bakış açısıyla değerlendirilirse, şiir, hikâye, mizah, destan gibi türlerde eser veren sanatçılar çoktur, ancak roman sanatı alanında bir boşluk söz konusu olmaktadır. Bu boşluğu doldurmaya çalışan ilk sanatçılardan birisi de Aminullah NAIL KHANKELDİ'dir. Nail'in *Türkistan Bayramı Ergenekon* eseri, onun ilk romanı olmasıyla birlikte Afganistan Özbek edebiyatı alanında da ilk roman örneği sayılmaktadır. O yüzden bu eser bir roman denemesi niteliğindedir. Yazar, tarihî gerçekleri yansıtmakta olan bu romanında, Güney Türkistan'ın 20. yüzyılın ilk yarısındaki macera dolu tarihini toplumsal ve siyasi açıdan anlatmaya çalışmaktadır.

Türkistan Bayramı Ergenekon'da olaylar Ergenekon Bayramı ekseninde ilerlerken, bunun yanı sıra yazar Güney Türkistan halkının 20. yüzyılın ilk yarısındaki farklı durumlarına da değinmektedir. Güney Türkistan halkının o günkü töre anlayışı, geleneği, yöresel yemekleri, kültürel oyunları, eğitim sistemi, yönetim sistemi, gençlerin yuva kurma biçimi vb. temalar bu romanda söz konusu edilmektedir. Bununla birlikte Güney Türkistan halkının siyasi açıdan baskı altında olduğu da bu roman vasıtasıyla yansıtılmaktadır. O zamanki Afganistan Devleti, Güney Türkistan bölgesine egemenlik sağlamak amacıyla, bu yurdun topraklarını kendi ırklarından olan Afgan göçebe aşiretlerine dağıtmış durumda ve yerleşik halkı, planlı bir şekilde yurtlarını terk etmeye zorlamaktadır. Romanda yansıtılmakta olan bu tarihî gerçek, farklı tarihî kaynaklarda da kaydedilmektedir. Şöyle ki Afganistan çağdaş yazarlarından olan M. Halim Yarqın da, *Afganistan Özbekleri Tarihinden Sayfalar* adlı eserinde, Afganistan Devleti'nin Güney Türkistan'daki yerleşik halkın tarlalarının gasp

ettiğini ve devletçe gasp edilen tarlaların göçebe aşiretlere dağıtıldığını detaylı bir şekilde açıklamaktadır (Yarqın, 2013: 136-7).

Romanda Güney Türkistan olayları, tarihî vakalara sadık kalınarak ele alınmaktadır, ancak söz konusu tarihî olaylar kronolojik bir şekilde sunulmamaktadır. Üstelik gerek duyulduğunda olayları, tarihî vakalara nazaran farklı bir şekilde sunmaya çalışmaktadır. Çünkü romancının derdi tarihî bir eser ortaya koymak değil de bir sanat eseri yaratmaktır. Mehmet Tekin'nin dediği gibi: "Tarihçi, vak'a üzerinde konuşur; romancı vak'ayı konuşturur; ona, yeni bir nitelik ve misyon kazandırarak yapar bunu." (Tekin, 2015: 70).

Romanda, Güney Türkistan'da Özbekler, Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar olmak üzere Türk halkının yaşamakta olduğu ve bu bölgenin yerleşik halkı Türkler olduğu üzerinde vurgu yapılmaktadır. Bunun yanı sıra son yıllarda Türk olmayan ırkların da bu bölgeye akın etmeye başladığı anlatılmaktadır. Sonradan yerleşen ve Türk olmayan bu ailelere Acem denmektedir. Bu mesele tarih kitaplarında farklı bir şekilde kaydedilmektedir. "*Bizim zamanımızda Türkler, Afganistan'ın kuzey bölgesinde -ki öz yurtlarının güney sınırları Hindu Kuş'a kadar uzanıyor- yaşamaktadırlar.*" (Yaring, çev. Azimi, 2013: 11). Yargin, Afganistan'ın kuzeyinde Türklerin yaşamakta olduğunu açık bir ifadeyle beyan eder ama o, Güney Türkistan'da diğer ırkların yaşamakta olduğundan söz etmez. M. Halim Yarqın'ın *Afganistan Özbekleri Tarihinden Sayfalar* adlı tarihî eserine başvurduğumuzda, farklı bir anlatımla karşılaşırız: "*Aziz ülkemizde farklı milletler ve topluluklarla birlikte, Özbekler, Türkmenler, Kırgızlar, Uygurlar, Kazaklar, Afşarlar, Aymaklar, Kızılbaşlar vb. dâhil Türk uyruklu halklar da yaşamaktadır. Bu halklar çok eskilerden beri bu diyarda yaşamaktalar.*" (Yarqın, 2013: 12). Yarqın bu açıklamayı Afganistan geneli için yapmıştır ama Güney Türkistan, Afganistan'ın bir bölgesi olarak değerlendirilirse, bu bölgede de farklı ırkların yan yana yaşamakta olduğu kanaatine varılabilir.

Bu çalışmada, yukarıda söz konusu olan *Türkistan Bayramı Ergenekon* romanındaki temalardan Güney Türkistan Türkleri arasındaki töre anlayışı teması ele alınmaktadır.

2. Toplumsal Açıdan Töre Anlayışı

Aminullah Nail, Sar-i Pul doğumlu şair ve yazardır. Bu nedenle o, Güney Türkistan halkının toplumsal durumunu beyan ederken Sar-i Pul halkının yaşayış biçimini örnek göstererek anlatmaya çalışmaktadır; bununla birlikte Ergenekon Bayramı vasıtasıyla bu yurttaki tüm Türklerin temsilcilerini bir araya getirerek onların toplumsal durumuna değinmektedir. Bu durum romanda şöyle söz konusu olmaktadır: "... *Bu yıl ise, bütün Türk Boylarının Ergenekon Bayramı, Badahşan Şehrinde kutlanacaktır...*" (Nail Khankeldi, 2017: 24).

Nail, bu eserinde Güney Türkistan halkının toplumsal durumunu her açıdan ele aldığını şöyle izah etmektedir:

“... Biz Türkoğlu Özbek ve Türk evladı Türkmen'iz. Kâh Özbek kâh Türkmen, kâh Kazak kâh Kırgız, biz Türk'üz dedik yola çıktık. 'Çok çarık yırttım bu dağ ve taşlarda!... Gençliğim bu bozkırları boylamakla geçti evladım!' diyen ata-babamın turmandığı dağlara turmandım. Bozkırları adım-adım gezdim, doluştım. Atalarımız ne yiyip ne içtiyse ne giyip ne söylediye gördüm, işittim. Her bir Türk boyunun sevdiğini, ayranından avuz sütüne kadar, Türkmen İşliki'sinden Özbek Pilavına kadar, alacasından şalina kadar, kiliminden, halısından, keçesinden hasırına kadar... ne varsa bu kitapta görebilirsiniz.” (Nail Khankeldi, 2017: 5).

Anlatıcı, güzel Güney Türkistan'ı adım-adım gezmiş, toplumdaki farklı insanların görüşlerini derlemiş, bölgedeki Türk halkının yöresel yemeklerinin tadına bakmış, atalarının kültürel miraslarını, gelenek-göreneklerini yakından görmüş, hissetmiştir. Böylece, *Türkistan Bayramı Ergenekon* eserinde erişebildiği tüm tarihî ve sosyal gerçeklikleri olduğu gibi yansıtmaya çalışmıştır.

“İlk olarak 105 yaşındaki dedem Hacı Sadık Bey (Khankeldi)'nin duyduğu, gördüğü ve yaşadığı tecrübelerden; özellikle de dedemle geçirdiğim yirmi yedi yıllık ömrümün tecrübesinden yola çıkarak, üç yıldan beri üzerinde düşündüğüm, not tuttuğum gerçekleri, tarih şeklinde değil de roman şeklinde bu kitaba sığdırmaya himmet gösterdim.” (Nail, 2017: 4).

Söz konusu yazarın gayretiyle, tarihî ve sosyal sorunları yansıtılmayan bir topluluğun maruz kaldığı zulümler, sıkıntılar, ızdıraplar ve bu sorunların çözümlü hususunda verdiği mücadeleler kâğıda dökülmektedir.

Bir milleti ayakta tutan ve dünya milletleri arasında boy göstermesini sağlayan güç, o milletin dili, edebiyatı ve töresidir. Bundan dolayı tarih boyunca, milletleri yok etmeye ve onları kendi egemenliği altına almaya çalışan güçler, her zaman bu üç direği hedef almışlardır. Bu yüzden Güney Türkistan halkının sosyal durumu derken en önemli şeylerden birisi de onların töresidir. Romancı Güney Türkistan halkının sosyal durumunu şöyle itiraf etmektedir: “Bu yurt ve bu topraklardaki millet, ata babalarından miras kalmış töre ve yörelerle yaşamaktadır.” (Nail Khankeldi, 2017: 7-8). Türk töresi *Türkistan Bayramı Ergenekon*'da en çok bahsi geçen konulardandır. Romandaki Âna Hatun karakteri Türk töresini yaşatmaya çalışan bir karakterdir. Onun töreli bir kadın olduğu romanda şöyle dile getirilmektedir: “Âna Hatun, aşırı tedbirli, bununla birlikte bilgi sahibi ve töreli bir hatun i.di” (Nail Khankeldi, 2017: 115). Âna Hatun, töreye bağlı olmakla birlikte bilgin bir kadındır. O, bilginliği sayesinde etkili konuşmalar yapar ve toplumdaki kadınları eğitmeye çalışır. Bundan dolayı toplumdaki kadınlar onun söylediklerini sorgu-sual etmeden kabul etmekte. Hatta her sözünde töreden söz eden Âna Hatun'a törenin ne olduğunu bile sormamaktalar: “Âna Hatun töre deyip dururdu. Ama 'Töre nedir?' hiç

kimse sormuyordu. Yine kendisi soruyor, kendisi cevaplıyordu.” (Nail Khankeldi, 2017: 153). Böylece törenin ne olduğu, sınırının nerelere kadar uzandığı ve önemi Âna Hatun ağzından şöyle izah edilmektedir:

“Hey hatun gelinlerim! Bir ömürdür ki “töre” diye-diye dilimde tüy bitti. Hiçbiriniz de ‘töre nedir anam?’ diye sormadınız. Siz soramasanız da benim size anlatmam gerekiyor’ dedi ve törenin ne olduğunu şöyle anlatmaya başladı: ‘Anne-babalarımızdan öğrendiklerimizdir töre! Düünden bugüne aktarılanlar ve bugünden yarına aktarılması gerekenlerdir töre dediğimiz kutlu miras! Dedelerimizden, ninelerimizden anne-babalarımıza, onlardan bize ve bizden ise çocuklarımıza ve torunlarımıza kalacak olanlardır töre! Şu an mevcut olan töremiz, beş bin yıllık yahut daha fazlası yaşam mücadelemizin sonucu elde edilen değerli ve asil değerlerimizdir. Bu kazancın adıdır töre!.. Töre hiç kimsenin tek başına ortaya koyduğu şey değildir. Belki, Âdem ve Havva’dan bugüne kadar yaşayan anne-babalarımızın hayat tecrübesidir töre dediğimiz şey! Bazen kopuzun içinden çıkan bir ses, bazen de sizin ağızınızdan dökülen bir mânidir töre! Bazen bir fikir ve düşünce, bazen bir yol ve davadır töre!.. Giysinizden atasözü ve deyimimize kadar, aşınızdan başınıza kadar Acem milletinden farklı olun! Eğer böyle olmazsanız, kızlarınız iffetli ve oğullarınız saygılı yiğit olamazlar. Birinizin oğlunu, kızını yahut eşini töresiz görürsem eğer, o hatunun hakkından gelirim! Ona göre!...’ dedi” (Nail Khankeldi, 2017: 153).

Bu ifadeler, Güney Türkistan halkı arasındaki töre anlayışının tanımıdır. Toplumsal açıdan töre, insanın bütünleşmesini sağlayan bir nesnedir. O yüzden yazar, törenin tekâmülünü, insanın tekâmülüne benzeterek iyi bir benzetme ortaya koymuştur. Bu mesele romanda şöyle söz konusu olmaktadır:

“İnsan dediğimiz zat, topraktan ve çamurdan yaratılmıştır! Sonra ona bir şekil verilmiştir ve bu şekil elest (الست) ve ezel (ازل) korunda insan olmak için pişip çıkmıştır. Sonra insanlık cevheri ve iksir ilave edilip! Akıl ve mantık ile minyatürleştirilmiştir! Aynen töre de şu örnekteki gibi hayatın korudur! Çiğ çamurun koraya pişirilmesi gerekir! Yoksa su ve nem değdiği zaman eriyip, tekrar çamur ve toprağa dönüşür. Biz de zihnimizdekileri ve insanlık değerlerimizi, bu töre dediğimiz koraya iyice pişirip; sonsuzlaştırmamız, erimezlik ve ebediyet iksiri ilave etmemiz lazımdır kızlarım ve hatun gelinlerim!..” (Nail Khankeldi, 2017: 152).

Romanda, bir milletin sabitliğinin ve devamlılığının temini töresiyle mümkün olması üzerinde vurgu yapılmaktadır. *“Biliyorsunuz ki! Biz Türk milletinin diğer milletlerden farklı yapan şey, Türk kalışımıza sebep olan ve Türklüğümüzü unutturmayan zat ve her azmimize cesaret, yürek ve güç sağlayan şey, elbette ki şu töremizdir!”* (Nail Khankeldi, 2017: 152). O yüzden, Türk milleti söz konusu ayrıcalıkları korumak için töresiyle yaşaması ve ecdadından emanet aldığı töreyi yeni nesle ulaştırması gerekmektedir.

Kadınlar, toplumun düzeni için önemli rolleri üstlenmektedirler. Romancı, kadınlar hususundaki bu ayrıcalığı dikkate alarak töreyi yaşatanların ve devamlılığını sağlayanların kadınlar olduğu üzerinde vurgu yapmaktadır. Ona göre, kadınlar töreli olduğu zaman yurt güvendedir. “... *Bu yurdun ve bu milletin, hele hele kutsal töremizin takdiri hatunlarımızın elindedir! Hatunlarımız töreli olduğu sürece, biz Türk milletinin başı her zaman dik ve yurdumuz her zaman güvende olur...*” (Nail Khankeldi, 2017: 209). Eğer kadınlar töreyi unutturlarsa yurtta farklı felaketler boy gösterecektir. Nail, bu konuyu Âna Hatun sözleriyle anlatmaya çalışır:

“*Beni iyi dinle ve işit Fayzi balam! Kâh Özbek olsun kâh Türkmen, kâh Aymak olsun kâh Kazak. Fakat bu büyük Türk milletinin başına veya Türkistan'ın başına; özellikle Sar-i Pul halkının başına bir şey gelirse, şu töresiz kadınlar yüzünden gelecektir. Yurtları Acemler tarafından işgal edilen diğer milletlerin giysi ve âdetlerinin değişme sebebi nedir, biliyor musun? Bilmiyorsun! Çünkü o milletlerin kadınları törelerini unutmışlardı oğlum! Bundan dolayı töre, gelenek, görenek ellerinden gitti. Sonra ipin ucunu kaçırdılar, Acemlerin dipsiz bataklıklarına battılar ve zulmüne maruz kaldılar...*” (Nail Khankeldi, 2017: 14).

Bununla birlikte memleketin elden gitmesi ve Acemlerin ülkeyi istila etmesine kadınların töresizleşmesi sebep olacağı da roman karakteri Âna Hatun söylemiyle açık bir şekilde beyan edilmektedir. “*Eğer güzel Türkistan yurdumuzun her bir beldesi, özellikle güzel şehrimiz Sar-i Pul elimizden giderse ve bu millet töresizlik bataklığına düşerse, ben sebebini kadınlardan bilirim oğlum.*” (Nail Khankeldi, 2017: 15). Bundan dolayı kadınların töreli olması gerekir. Üstelik kadınlar töreli olursa, ister istemez toplumun tüm bireyleri töreli olacaktır.

“*Siz hatunlar töreli olursanız, oğlunuz, kızınız ve eşiniz ister istemez töreli olacaktır!..’ dedi*” (Nail Khankeldi, 2017: 153).

Romanda kadınların toplumdaki rolü farklı açılardan ele alınmıştır. Kadınlar bir toplumun töresinin devamlılığını sağladığı gibi bir toplumun töresini yok edebiliyor da. Romanda törenin devamlılığının sağlanması için Acem kıızıyla evlenilmemesi gerektiği ele alınırken, bu mesele söz konusu olmaktadır. Romandaki Yakup ve Pervane karakterleri birbirlerini sevmektedir. Bu iki genç ayrı ırklara mensupturlar. Ne var ki töreler bu iki gencin evlenmesine mâni olmaktadır. Yakup, sırdaşı Vahit ile dertleşirken bu mesele şöyle ortaya atılmaktadır: “*Sevmek ve tutku suç değil, biliyorum! Ama töreler? Bu töreler, Pervane ile birleşmemize mânidir Vahit kardeşim! Bir de şunu da düşün! Ya yarın babaannem karşıma dikilip: ‘töremizi çiğnetmeyeceğim!’ derse; sonra ne yapacağız...*” (Nail Khankeldi, 2017: 74). Yakup haklıdır, çünkü her sözünde töre deyip duran Âna Hatun bu evliliğe asla izin vermeyecektir. Çünkü

Âna Hatun'a göre bir Acem kızının bir aileye gelin olarak girmesi o ailenin değişmesi ve töresinin elden gitmesi demektir. Hatta daha kötüsü, bir yurdun değişmesi demektir. "... Şunu bilin ki bir Acem kızı büyük bir yurdu değiştirebiliyor." (Nail Khankeldi, 2017: 208). Âna Hatun söylemlerinin devamında bu düşüncesini daha detaylı bir şekilde anlatmaya çalışır. "*Diyelim ki Acemden bir kız aldınız. Vay halınıza!..ilk olarak diliniz elinizden gidecek!..nesliniz Acemleşecek!.. Töre dediğimiz şey evinizde kalmayacak. Evinizde eliften yaya kadar Acem töresi revaç bulacak!..*" (Nail Khankeldi, 2017: 209). Böylece Âna Hatun Yakup Bey'i ikna etmeyi başarır ve onu diğer bir kızla evlendirir.

3. Siyasi Açıdan Töre Anlayışı

Romancı Güney Türkistan'ın XX. yüzyılın ilk yarısını aydınlatmaya çalışmaktadır. O dönemki Afganistan kralları Güney Türkistan'da hâkimiyet sağlamak için farklı yollara başvurmakta; Türklerin öz töreyle birbirlerine bağlı olduklarını fark etmiş bulunmakta; bu milleti dağıtmak ve yurtlarını ele geçirmek için ilk önce törelerinin ortadan kaldırılması gerektiğini sezmektedirler. Bundan dolayı farklı yöntemlerle Türk milletinin töresi üzerinde baskı düzenlemektedir. Yukarıda söz konusu olan Güney Türkistan halkının töre üzerindeki ciddiyeti ve her konu üzerinde şüphe gözüyle bakmalarının altında böyle bir gerçek yatmaktadır. Afganistan'ın o zamanki kralının planlı hamlelerinden birisi de Güney Türkistan'ın yeni nesli üzerindedir. Onlar yeni neslin beynini yıkamak ve törelerinden uzaklaştırmak amacıyla okula gitmeyi zorunlu kılmışlardır. Ancak halk, düşmanın bu planından haberdardır. Bu yüzden çocuklarını zorunlu okula göndermemeye ısrar etmektedir. "*Hiç kimse Afgan Devleti'nin bu buyruğunu kabul etmedi.*" (Nail Khankeldi, 2017: 37). Afganistan Devleti Türkistan çocuklarını, okutmak amacıyla Kâbil'e götürülmesi için, Türkistan şehirlerine heyetler göndermiştir. "... *Afganistan Devleti herkesi Kâbil'deki okullarda okutmak amacıyla Türkistan yurtlarından çocukları Kâbil'e getirmek için heyet göndermişti.*" (Nail Khankeldi, 2017: 37). Türkistan halkı Afganistan Devleti'nin bu tasminine karşı çıkmaktadır. Âna Hatun da karşı çıkanlardan birisidir. O itirazını şöyle dile getirir. "*Çocuklar bu yurttan çıkarsa Acemleşecek ve törelerini unutacaklar.*" (Nail Khankeldi, 2017: 37). Türkistan Halkının, çocuklarını modern ve çağdaş okullara göndermemesinin iki sebebi vardır. Birincisi, töre meselesidir. Eğer çocuklar eğitim almak için yurdu terk ederlerse törelerini unutacaktır. İkincisi, halk çocuklarının kendi dillerinde eğitim görmesini ister. Bundan dolayı halk temsilcileri hanlarına, çocuklarının eğitimi için kendi yurtlarında modern okulların kurulması teklifini sunarlar. Böylece Türkistan yurtlarında da modern okulların temelleri atılır. Halk temsilcilerinin bu teklifinden sonra, Sar-i Pul İlhanı Yusuf Bey, Afgan Devleti'nin gönlünü hoş tutmak amacıyla, Türkistan çocuklarını Kâbil'e götürmek için

gelen heyeti boş göndermemek amacıyla, İsmail ismindeki bir çocuğun babasını ikna eder ve İsmail'i heyetlerle beraber Kâbil'e gönderir. İsmail, çocuk olmasına rağmen töresine bağlı, akıllı ve zarafetli bir çocuktur. O, Kâbil'deyken zarafeti ve keskin zekâsıyla düşmanın bazı sinsî planlarından haberdar olmuş; iki yıl sonra bir süreliğine yurduna döndüğü zaman bu şom planları Sar-i Pul İlhanıyla paylaşmaktadır.

“... Afganistan Devleti, tüm şom planlarının tertibini, yurdumuz Türkistan üzerine çizmekte; ne yapacakları ve nasıl Türkistan şehirlerinin bizim elimizden alacakları; bu işe nasıl nereden ve ne zaman başlayacakları üzerinde düşünür durur. İngiliz Devleti de bu doğrultuda Afganistan Devleti'ne yol göstermektedir. Er ya da geç bu planlarına erişecekler. Şu nedenle benim gibi yüzlerce gencin beynini yıkayarak, ben gibi çocukların üzerinden tertipleedikleri şom planlarına çabuk erişebileceklerini umuyorlar.” (Nail Khankeldi, 2017: 43).

Afganistan Devleti bu planların yanı sıra, aşağıdaki gibi türlü planlar da tertiplemektedir. Romandaki Mevlâna ilmi karakteri, Kandahar ilinde tertipleenen bir toplantıya katılır ve Afgan büyüklerinin bu planlarla ilgili konuşmasına kulak misafiri olur:

“... İngilizlerin bir düşüncesinden yola çıkarak, biz Türklerin nabzını ölçmeye başlamışlar. İlk olarak şu Kâbillileri zorla sürgün ederek yurdumuza gönderdiklerini söyledi: [Bunlar bir ulaşınlar bakalım, Türkler bunlarla nasıl bir muamelede bulunacaklar. Öldürecekler mi? Yoksa yaşatacaklar mı?] dedi. Birkaç yıldır Kâbil etrafındakilere şu gibi zulümleri yapmaktalar, iyice tatmin olana dek bu zulmü devam ettireceklerdir. Eğer Türkistan halkı, göçebelere bir şey demeseler ve yaşamalarına müsaade etseler, sonra kendi halklarını göndereceklerini düşünüyorlarmış. Kendi kulaklarımla duyduklarım şunlardan ibarettir.” (Nail Khankeldi, 2017: 213).

Afganistan Devleti kendi halklarını Güney Türkistan'a göndermek ister, çünkü Türkistan şehirlerini Afgan aşiretlerine vaat etmiştir.

“Afganistan hükümeti, Türkistan dağlarından bu tarafı, yani geniş Türkistan yurdunun her bir şehrini, Afgan aşiretlerine resmi tapularla vaat etmiştir. Şöyle ki, Maymana şehrini (Ahmetzey) aşiretine, Mezar şehrini (Mamuzey) aşiretine, Kunduz şehrini (Tarakhel) aşiretine, şu bizim Sar-i Pul'umuzu ise (İshakzey) aşiretine, şu gibi diğer şehirlerimizin tapularını da teker-teker yazarak kendi aşiretlerinin eline vermişler. Sonra ise, geniş Türkistan yurdunu, Afganistan haritasının içinde çizmekteymiş.” (Nail Khankeldi, 2017: 45).

Bu mesele romanın diğer sayfalarında da geçmektedir. Afgan aşiretlerinin Türklerden korktuğundan dolayı Güney Türkistan şehirlerine gelemedikleri, Kâbil'de görev yapmakta olan Sar-i Pul'lu İsmail'in ifadesiyle şöyle ele alınmaktadır:

“Afganistan Devleti, bizim güzel yurdumuzu kendilerine tapulamışlardır. Daha doğrusu şu an, geniş Türkistan'ın tek bir bahçesi bile bizden değildir.

Türkistan yurdu, Emanullah Han tarafından tüm Afgan aşiretleri üzerine tapulanmıştır. Ama onlar, bizden korktukları için bu taraflara gelemiyorlar.” (Nail Khankeldi, 2017: 271).

Türkistan İlhanları Ergenekon Bayramı töreninde bir araya geldiklerinde, Afganistan Devleti'nin bu planlarına karşı tedbir almak için istişare edeler. İlhanlar, Afganistan Devleti'nin baskılarına sıkı tedbirlerle karşı koymaya çalışırlar. Ancak romanın sonunda sömürge düzenin planlarının gerçekleşmekte olduğu görülmektedir. Türkistan büyükleri gizli suikastların hedefi olmaya başlar. Millet acı içindeyken, Afgan göçebe aşiretleri fırsatı iyi değerlendirerek, devletin desteğiyle Güney Türkistan şehirleri üzerinde baskınlar düzenlemeye, savunmasız Güney Türkistan halkını, yaşlı-çocuk demeden kılıçtan geçirmeye ve katliam yapmaya başlar. Romanda bu mesele şöyle tasvir edilmektedir: *“Şu Mumand denen vahşi canavarın uşakları ve kâfir yandaşları, Türkistan dağlarını geçer geçmez, Bağlan şehrinde, masum halkın beşikteki bebeğine kadar katliam edip, evlerini yakıp, gümüş ve altın gibi varlıklarını talan ettiler...”* (Nail Khankeldi, 2017: 281). Bu tarihî vakayı Halim Yarqın da *Afganistan Özbekleri Tarihinden Sayfalar* isimli eserinde şöyle açıklamaktadır:

“... Bununla birlikte, yerleşik halkın tarlalarının ve evlerinin devlet tarafından yahut devlet desteğiyle gasp edilmesi, gasp edilen tarlaların bölgeye yeni gelen göçebelere dağıtılması; Türkçe yahut Farsça olan eski coğrafi isimlerin değiştirilmesi; milli ve tarihî kimliği gösteren birçok gelenek ve göreneğin yasaklanması; tarihî eserlerin mahvedilmesi, -özellikle Muhammed Gül Mumand tarafından- yirminci yüzyılın sonlarına kadar sıkça uygulandı.” (Yarqın, 2013: 136-7).

Bu zulme karşı koyabilmek için Güney Türkistan'ın kahraman yiğitleri insicamlaşmaya ve silahlanmaya başlar. Böylece romanda Güney Türkistan şehirlerinde bu vahşilere karşı savaşlar söz konusu olur. Güney Türkistan kahramanları düşmanı püskürtür ve geldikleri yere geri gönderir.

Romancı, *Türkistan Bayramı Ergenekon*'da Güney Türkistan halkının tarihî gerçeklerini ve acıklı mücadelelerini yansıtmaya çalışmaktadır. Gerçi romanda Güney Türkistan düşmanlarının püskürtüldüğü, dahası bir daha böyle bir zulme kalkışamayacağı söz konusu olmaktadır, ancak Afgan göçebe aşiretleriyle Türkistan yerli halkının problemi, hâlâ çözülmemiş bir sorundur. Söz konusu göçebeler Türkistan'ın bazı şehirlerinde yerleşim sağlayabilmiştir, ama bazı şehirlerin halkı bu göçebelere birkaç kez yurtlarından kovmuştur, yine de Afgan göçebelere, ellerinde o zamanki müstebit devletin resmî tapuları olduğu için ara sıra donatımlı bir şekilde bölgeye geliyorlar ve yerleşik halkın tarlalarını ve yaşadıkları evlerini zorla almaya çalışıyorlar. Bundan dolayı Türkistan bölgelerinde sık sık kanlı mücadeleler söz konusu olmaktadır.

4. Sonuç

Türkistan Bayramı Ergenekon'da, Güney Türkistan halkının dış mihraklara karşı mücadelesi anlatılmaktadır. Yahut başka bir deyişle söylersek, bu romanda kendi değerlerini korumaya çalışan bir toplumun son çırpınışları beyan edilmektedir. Tüm aksiliklere rağmen, bu toplum var gücüyle mücadele etmekte ve umutsuzluk girdabına düşmemektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, yazar töre meselesini farklı bir anlayışla sunmaya çalışmıştır. Ona göre töre bir milletin can damarıdır. Bir toplum töresiyle yaşar; töresizlikle yok olup gider, tarihin tozlu sayfalarına karışır. Buna binaen Güney Türkistan'daki Türk toplumu töresini yaşatmalı, gelecek nesillere aktarmalı, gelişmekte olan çağdaş bilim ve teknolojiyle töreyi güçlendirmelidir. Böylece yazar, töre mayasıyla yoğrulan yeni neslin eğitimi üzerinde de vurgu yapmakta ve roman karakterlerini çağdaş eğitim sistemiyle eğitmektedir. Nitekim roman, anlatıcının törenin önemi ile ilgili ifadeleriyle başlar; roman karakteri Yakup'un bilim önemiyle ilgili ifadeleriyle biter.

Aminullah Nail, *Türkistan Bayramı Ergenekon* romanında töre tasvirine ayrı bir önem vermiş ve bu tasvirlerle çeşitli fonksiyonlar yüklemiştir. Eski nesil ve yeni nesil çatışması, siyasi meseleler, kültürel etkileşimler, eğitim önemi, sosyal dayanışmalar vb. bu tasvirler vasıtasıyla sunulur. Roman kişileri her karşılaşmalarında töreden söz ederler, diğer şeylerin töreye uygun olmasını isterler. Ancak uygulama hususunda, törenin eyleme geçirilmesi eski nesil tipine dayandırılmaktadır; yeni nesil bu hususta pervasızlık göstermektedir.

Romanda son yüzyılın tarihî vakaları sunulmuştur, ancak sosyal yaşam tasvirlerine bakıldığında Orta Çağ yaşam ruhunu andıran bir hayat tarzı betimlenmiştir. Romanda tasvir edilen yaşayış tarzıyla bugünkü Güney Türkistan halkının hayat biçimi karşılaştırıldığında bu iddia açık bir şekilde görülebilir.

KAYNAKÇA

- Çetin, Nurullah (2004); *Roman çözümleme Yöntemi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
Emre, İsmet (2010); *Roman ve Siyaset*, Ankara: Anı Yayıncılık.
Kefeli, Emel (2014); *Batı Edebiyatında Akımlar*, 2.baskı, İstanbul: Dergâh yayınları.
Maymanagi, Tordikul (1987); *Tarınmayı Vezini Turan*, Peshawar: Tanin Yayınları.
Tekin, Mehmet (2015); *Roman Sanatı Roman Unsurları*, İstanbul: Ötüken Neşriyatı.
Moran, Berna (2016); *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
Nail Khankeldi, Aminullah (2017); *Türkistan Bayramı Ergenekon*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.
Törenek, Mehmet (2007); *Başka Hayatlar Peşinde*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
Yaring Gunar (2013); *Afganistan Türkleri (ترکهای افغانستان)*, çev. AZİMİ, Celayir, Kâbil: Horasan Yayınevi.
Yarqın, Muhammed Halim (2013); *Afganistan Özbekleri Tarihinden Sayfalar (برگهای از تاریخ اوزبیکان افغانستان)*, 3. Baskı, Kâbil: Horasan Yayınevi